

debeamus, danda est opera, ut numquam appetamus nisi bona vera, nec aversemur nisi mala vera. Itaque quoniam appetitus sensitivus saepissime fertur in bonum apparens, curandum est diligenter, ut appetitus sensitivus cum appetitu rationali consentiat. Igitur omnem diligentiam homini adhibere tenetur, ut in appetitum sensitivum, in sensus, imaginationem atque adfectus dominium adquirat. Ardua quidem obligatio est. At quum facultates non alio fine a Deo nobis datae sint, quam ut iisdem recte utamur, et hominum vitam vivamus; nihil nostra culpa praetermittere debemus, quod facere possumus ad hanc perfectionem obrinendam. Itaque adfectus compescere, regere et sedare tenemur. Adfectus *compescere* dicimur, si iis resistimus, atque cavemus, ne in actus externos legi contrarios erumpant. Ita si verbis contumeliosis ad iram quis commoveatur, ab actibus tamen externis, quibus vindictam cupit, absteineat, is iram compescere dicitur. Adfectus *regere* dicimur, si eos dirigimus ad actiones legi conformes. Ita regimus iram, si eam ad facti iniusti odium referamus, non vero ad ipsam personam; quemadmodum iubet Apostolus irasci, sed peccare vetat. Adfectus *sedare* dicimur, si eos ubi subito corripiant animum, statim stingui operam damus. Quoniam vero adfectuum nomine intelligimus perturbatos animi motus, qui ad actus legi contrarios tendunt; hinc patet, compescendos esse, regendos atque sedandos adfectus. Ex his autem facile solvitur quaestio in scholis agitari solita, utrum scilicet omnes animi adfectus mali sint, ac

proinde exstirpandi. Si adfectus regere, et ad actiones legi conformes dirigere possimus, ii non solum mali non sunt, sed boni. Verum improprie dumtaxat *adfectus* appellantur. Ita si adfectu gloriae utamur ad recte agendum vitandamque culpam, ita ut absit omnis vanae gloriolae labes; iam adfectus bonus est, et non solum exstirpandus non est, sed excitandus. Itaque si adfectus regere valeamus, ii sunt legi conformes ac proinde boni. Quare pervulgata quaestio tota est de nomine. Neque praedicta quaestio confundi debet cum alia; utrum scilicet hominum societati utiles sint aliqui adfectus, etiamsi non regantur. Certum quidem est homines plurimos gloriae, ambitionis, avaritiae adfectibus abreptos, multa praeclare gesta perpetrare, seseque humanae societati utilissimos praebere. At fieri potest, ut aliorum commoditati et felicitati inservire possint perversi atque inordinati adfectus. Verum alia est virtutis, alia utilitatis ratio. Atque optandum maxime foret, ut illustres actiones, quae superbiae atque ambitioni persaepe debentur, praestantiorum haberent originem, solique officiorum amori accepta referri possent. Itaque patet, inter se maxime differre quaestiones illas: *an adfectus boni sint: an utiles sint in praesenti rerum statu.* Haec pauca dicta sint. Ceterum de adfectuum speciebus deinde sermonem habebimus.

IV. Postquam de perfectione intellectus et voluntatis nonnulla explicavimus, de officiis hominis erga corpus iam aliqua adiungemus. Ex oeconomia animali in physicis institutionibus demonstrata ma-

nifestum est, omnes corporis actiones ad sui ipsius conservationem tendere. Itaque hominis est, ut corporis sui conservationi studeat; ac proinde pericula vitae, quantum in nostra potestate positum est, vitare debemus. Igitur homo sanitatem tueri tenetur. Vitandum ergo est, quidquid sanitati inimicum: vitandus labor nimius. Quoniam vero sine cibo ac potu corpus conservari nequit, cibo ac potu utendum est. Ac proinde ob eandem rationem a cibo et potu insalubri abstinendum est, atque etiam a nimia cibi et potus quantitate. Ergo temperantes esse debemus. Quia vero homo temperans non appetit cibum ac potum, nisi sanitatis conservandae gratia; patet cibum ac potum solius voluptatis causa sumendum non esse. Quia tamen cibi suum habent iucundum saporem, qui sanitati non nocet, immo prodest aliquando; hac voluptate innocua frui licet, dummodo servetur temperantia. Ex corporis conservandi officio colligitur laboris necessitas. Ea scilicet, quae ad vitam conservandam desunt, labore comparare tenemur. Laboris necessitatem demonstrant etiam nostra erga alios officia. Inopes enim sublevare tenemur, et quod aliis prodesse potest, si per nos liceat, adquirere. Tandem animae corporisque facultates sine usu ullo negligere non licet. Hinc qui opus non habent corporis labore, ut suae aliorumque necessitati subveniant, mentis facultatibus uti debent, scientias et artes excolere ad generis humani utilitatem, aliaque officia patriae utilia praestare.

Quoniam vero vitam conservare tenemur, nemini mortem sibi adferre licet. Quare naturali le-

ge prohibitum est *suicidium*, graeco nomine *autochiria* appellatum, atque in nullo casu violentas manus sibi inferre licitum est. Homo enim vitae suae dominus non est. Deus est supremus hominum rerumque omnium dominus: nulla calamitas, nulla doloris impatientia, nullum vitae taedium autochiriam potest licitam reddere: divinaeque voluntati in quocumque vitae humanae eventu nos conformes esse oportet. Nulla enim esse potest naturae necessitas talis ac tanta, quae id nobis tradat imperium, quod Dei proprium est, *ius vitae et necis*. Itaque qui vitam sibi eripit, supremum Dei dominium violat, divinamque providentiam laedit, ac proinde peccat non solum contra officia, quae nobismetipsis debemus, sed etiam contra officia Deo debita, quae sunt omnium prima et maxima. Igitur corpus nostrum non est in nostro dominio: illud debemus Deo, societatis, familiae, amicis. Corporis vires pro status nostri conditione atque indigenta servare debemus; non ita tamen amandum est corpus nostrum, ut pro patriae bono illud in bello periclitari non liceat: ut pro religionis defensione mortem appetere non teneamur: ut tandem ad refrenandas cupiditates illud adfligere non debeamus. Merito velut barbarae habentur gentes illae, apud quas etiam num viget crudelis consuetudo, ut si quis ad eam aetatem pervenerit, in qua aliis inutilis, sibi gravis sit; ipse sponte sua mortis praesidia sibi arcessere non dubitet. At mirum est a viris doctis illud in quaestione positum esse, an ob summam calamitatem, quae sit morte ipsa intolerabilior, aut ob certi-

tudinem instantis atrocissimae vel ignominiosae mortis liceat sibi ipsi vitam eripere. Plato *lib. 9. de legibus* negat, ob alias causas licitum esse sibi mortem consciscere, nisi ubi quis tristi et inevitabili fortunae casu cogitur. In eodem inhumanissimo errore haesit Cicero *lib. 1. quaest. tuscul.* Nam postquam memorasset mortem Socratis et Catonis uticensis, haec addit: *vetat dominans ille in nobis Deus iniussu hinc nos suo demigrare. Quum vero causam iustam ipse Deus dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, saepe multis, nae ille medius fidius vir sapiens laetus ex his tenebris in lucem excesserit illam, nec tamen vincula carceris ruperit, leges enim vetant, sed tamquam a magistratu aut potestate legitima, sic a Deo vocatus exiverit.* Idem saepe scribit Seneca. Pomponii attici excessum celebrat Cornelius Nepos in eius vita. Is enim quum sanus ac validus ad septuagesimum septimum annum pervenisset, tandem incidit in morbum; sed quum tres post menses iam invalesceret, inedia mori in animum induxit, fecitque. Haec exempla atque testimonia tanti fecit Puffendorfius, ut *lib. 2. de iur. natural. et gent. cap. 4.* quaestionem in medio reliquisse videatur. Sed ne in celebres auctores peccaret, in Deum atque homines peccavit.

V. Ex iis quae diximus de salutis nostrae conservatione nemo concludere audeat, illicitas esse corporis afflictiones, quibus perversos animi adfectus domare, peccataque commissa expiare tenemur. Austerum vitae genus tanquam lentum *suicidium* tardio remque mortem, ac proinde vel-

ut illicitum damnant laxiores quidam scriptores. Verum non legem evangelicam dumtaxat, sed naturalem quoque violant tales mollioris vitae homines. Et quidem adfectus compescere, regere atque domare nos obligat lex naturalis. Sunt autem corpora nostra adfectuum et appetitus sensitivi velut instrumenta: *caro concupiscit adversus spiritum: carnalia desideria militant adversus animam.* Itaque tenemur *corpus nostrum castigare, et in servitutem redigere.* Id vero non fit ex odio in corpus nostrum, sed potius ex recto in illud amore: *non ut interimatur corpus, sed ne concupiscentia eius faciat spiritum subiugatum, quod naturalis ordo desiderat,* ait S. Augustinus. Praeterea *sanctiones poenales* ex ipsius legis naturalis notione iam demonstravimus. Legi naturali consentaneum omnino est, ut peccatis suae sint poenae, ac proinde ut propter peccata commissa corpus nostrum adfligamus. Verum haec corporis afflictio non solum licita est, sed etiam necessaria, quum omnes concupiscentiae obnoxii simus atque peccatis. Quare duplicem cum theologis distinguimus corporis afflictionem: alia est *vindicativa* ad vindicanda scilicet peccata praeterita: alia *medicinalis* ad praecavenda futura in posterum. Porro si corporis afflictiones exigat lex ipsa naturalis, quanto magis *poenitentiam* praecipiet lex evangelica? *Facite fructus dignos poenitentiae: qui Christi sunt carnem suam crucifixerunt.* Quare dum valetudinis nostrae conservationem iubet lex naturalis, id non ita intelligendum est, quasi corporis vires ieiunio

aliisque salutaribus poenis deprimere atque debilitare non liceat. Id solum iniungitur, nullum scilicet corpori malum inferendum, ut inde detrimentum patiat. Sed quum anima sit pars nostri dignior atque nobilior, cui corpus subditum esse oportet, velut sanctissimae haberi debent corporis macerationes eo fine susceptae, ut appetitus sensitivus cum rationali consentiat: ut praeterita crimina, quantum in nobis est, expiemus, et futura praecaveamus. Neque naturali erga nos amoris repugnat corporis adfectio. Deum enim amare, ac proinde et illi obedire debemus. Nosmetipsos vere et sincere amamus, si Deum amemus, ipsique obediamus. Alius quilibet amor Dei amoris contrarius crudelissimum foret in nosmetipsos odium.

VI. Quum ex lege naturae demonstratum sit, nos teneri ad vitae custodiam, haec oritur quaestio de nostri defensione adversus adgressores. Haec de re agunt iuris scriptores, quorum multi non solum a mansuetudine evangelica, sed etiam ab ipsa lege naturali longius recedunt. Varii autem casus distingui debent. Et primum quidem non licet occidere adgressorem, qui bona fortunae tantum invadit. Contrarium enim est rationi, pro minori bono, ut sunt divitiae, non corporis vitam dumtaxat, sed etiam animae eripere. Quolibet enim fortunae bono infinite excellentior est corporis vita animaeque salus, ac proinde rectae rationis repugnat, ut ad bonorum illorum conservationem in causa simus, cur corpus non solum pereat, sed anima quoque aeternum damnetur. Quamvis autem bonorum furem occidere non liceat, unicui-

que tamen iure competit sua bona defendere, atque excepto mortis periculo mitiori via bonorum iacturam impedire, et adgressorem arcere. Porro ex notione caritatis evidens est, intra iustos limites continendam esse defensionem, ita ut animus ab omni vindicta sit alienus. Quare si ad bonorum defensionem mitiora media sufficiunt, utendum non est durioribus. Nullum enim ius habemus alterum offendendi, nisi quatenus iusta nostri defensio exigit; non autem ut adgressor offendatur, eique malum inferatur. Si ergo subrepta bona magistratus auctoritate vel alia qualibet ratione possint recuperari, adgressorem laedere non licet.

Ex iisdem principiis patet responsio ad quaestionem aliam, utrum liceat in propriae vitae defensionem iniustum adgressorem occidere. Eaedem, quas iam diximus conditiones requiruntur. Ad vitam servandam mitiora media adhiberi debent, odium abesse debet, neque se ipsum defendens mortem adgressoris potest intendere, sed tantum propriae vitae conservationem. His autem adhibitis conditionibus, si violentus adgressor aliter depelli non possit, iam eum de medio tollere licet; atque in hac defensione *ius inculpatae tutelae*, quod appellant, positum est. Hinc patet, inculpatae tutelae locum non esse, si arrepta fuga nostrae conservationi consulere possimus. Cur autem in bonorum invasione furi mortem dare non liceat, secus autem liceat ad servandam vitam, facilis est ratio. Etenim omnia, quae vocantur fortunae bona, nullius sunt pretii, si cum vitae bono confe-

rantur, praesertim si mortis improvisae periculum, et poenae in altero vitae statu peccatoribus destinatae attendantur. Hinc S. Antoninus *part. 2. tit. 1. cap. 3.* velut perfectiorem caritatis actum laudat, si quis de suae conscientiae rectitudine moraliter certus, ad salvandam adgressoris animam se occidi permittat: *nam alias fatue faceret, exponendo se morti corporis et animae, quum sibi per mortem praecludatur via poenitentiae.* Porro ex his patet, qua ratione intelligi debeat S. Augustinus, qui *lib. 1. de libero arbitrio cap. 1.* adfirmat, naturalem caritatis ordinem violari ab eo qui ut corporis vitam servet, salutis aeternae iacturam infert proximo. Haec Sancti Doctoris verba generatim intelligi non possunt. Iniquum enim est et fatuum, aut ait S. Antoninus, aeternam proximi salutem nostrae anteponi. Praeterea quum ius inculpatae tutelae conditionesque singulae vix servari possint: homo enim in vitae periculo constitutus variis adfectibus praesertimque odio perturbatur, hinc fit, ut *practice* loquendo illicitum fere semper sit, adgressorem occidere. Id enim vix fieri potest sine vindictae nocendique animo, atque in hoc alio sensu explicari etiam potest mens S. Augustini.

VII. Praeter fortunae vitaeque bona iam recensita, alia etiam sunt bona, qualis est honor vel fama. Homo omnes suas actiones ad sui aliorumque perfectionem et ad Dei gloriam dirigere tenetur, ac proinde nihil debet facere, quod suae aliorumque perfectioni atque Dei gloriae repugnet. Aliorum de hac perfectione iudicium est id, quod

honoris vel famae nomine appellamus. Incumbit ergo omni homini, ut se honore seu bona fama dignum praebeat. Porro aliae virtutes dicuntur *intellectuales*, quae pertinent ad intellectum, qualis est *scientia* cet. Aliae dicuntur *morales*, quae pertinent ad voluntatem, qualis est *temperantia* cet. Itaque quum intellectum atque voluntatem perficere teneamur, incumbit homini, ut se bona fama dignum praestet, tum quod ad virtutes intellectuales, tum quod ad morales. Fama autem de virtutibus intellectualibus *nominis celebritas* vocari solet. Igitur quum non solum ad nostram sed aliorum quoque perfectionem tendere, illisque exemplum praebere teneamur, famam nostram tueri atque defendere debemus, maxime quod ad virtutes morales, quae intellectualibus sunt longe praestantiores. Servandae famae obligatio omni aetate notissima fuit, unde illud poetae:

Omnia si perdas, famam servare memento.

Hanc obligationem exemplo suo nos docuit Christus Dominus, qui *Iohann. cap. 8. v. 46.* adversus iudaeorum calumnias famam suam defendit. Porro duplici tantum ratione famam vindicare licet, factis scilicet et verbis. Et quidem contra calumnias fama defendi non potest, nisi efficiamus, et nulla calumniatori fides habeatur; id autem factis dumtaxat et verbis obtineri potest. Et primum quidem honestissimus et omnium tutissimus famam tuendi et calumniam repellendi modus hic est, si nempe factis contrariis calumniae refellatur. Ita enim calumnia fiet manifesta, nullaque alia erit opus defensione, atque tandem successu

temporis apud viros bonos fama restituetur. At quidquid agas apud viros malevolos, nihil prorsus effeceris. Patienter igitur ferenda sunt, quae mutari non possunt, atque in hoc casu valet tritum illud:

Consciamentis recti, famae mendacia ridet.

En tutissima arma, quibus calumniam arcere atque repellere maxime possumus. Non solum factis sed etiam verbis famam defendere licet. Absit autem, ut quis sibi persuadeat, ad famae defensionem licitum esse calumnias calumniis retorquere, et calumniatorem conviciis atque iniuriis lacessere. Qui enim ita se gereret, non famam vindicaret sed amitteret, et male conceptam de se suspicionem confirmaret: *non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto: 1. Petr. cap. 3. v. 9.* Fama et existimatio verbis licite defenduntur, si calumniae falsitas verbis demonstratur. Neque est quod dicatur proximo iniuriam fieri, eum veluti calumniatorem traduci, eiusque fidem labefactari. Etenim in conflictu officiorum erga se ipsum et erga alium, vincit officium erga se ipsum. Et quidem quum licitum sit, non parcere vitae alterius, ut propriam serves, licitum quoque est, verbis famam reparare, etiam si calumniator non sine dedecore manifestus fiat, et certe non privato tantum homini nocet calumnia, sed universae societati perniciosissimum est crimen. Hinc calumniatoribus poenas statuunt leges ecclesiasticae et civiles, atque calumniatorem in re gravi ad publicam auctoritatem provocare licet, non secus ac coram iudice repeti possunt alia fortunae bona. Verum re-

ligiose cavendum est, ne dum famae restitutionem exigimus, vel minima admisceatur odii et vindictae labes: *benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos. Luc. 6. v. 28.* Idque non praecepto tantum, sed exemplo nos docuit Christus Dominus. Ex his intelligitur, quae ratione inimicos et calumniatores amare iubeamur, et tamen famae servandae atque reparandae curam habere debeamus. Fama quidem reparanda est, quantum fieri potest, et factis contrariis et verbis honestis atque ab omni odio alienis. Si autem restitutio famae his modis obtineri nequeat, inter mala irreparabilia iam recenseri debet boni nominis iactura. Amandus est calumniator ipse, pro eo orandum est, secundum Christi Domini exemplum: *qui quum malediceretur, non maledicebat; quum pateretur, non comminabatur. 1. Petr. cap. 2. v. 23.* Inde autem patet, ad honoris conservationem calumniatori vitam eripere licitum non esse. Quum enim vita inter omnia naturalis ordinis bona principem locum teneat, pro bono famae et hominum opinione vitam auferre non licet, et multo minus vitam aeternam, quae est infiniti pretii. Id autem magis ac magis manifestum fiet, si falsa hominum iudicia et iniustas de aliis opiniones attendamus. Tenemur quidem, quantum in nobis est, nemini offensionis occasionem praebere: alios exemplo nostro ad virtutem excitare debemus. At quum iniqua persaepe sit hominum lingua ita, ut in ipsos quoque sanctissimos illibatosque homines saeviat; de hominum laude curandum non est, nisi quatenus aliis bono exemplo

esse tenentur, et nemini offensionem praeberere. Ceterum si quid bene egerimus, laudem Deo dare debemus, non nobismetipsis, neque ab hominum iudicio, sed a divina iustitia atque misericordia exspectanda est merces. Haec omnia argumenta, quae hactenus exposuimus, facile demonstrant, legi naturali atque civilis societatis tranquillitati repugnare singularia certamina sive *duella*, quae ad ulciscendam iniuriam committi posse, adfirmarunt perversissimi quidam rerum moralium scriptores. Hinc merito certaminibus istis gravissimae poenae decernendae, et perniciosissima haec iniuriarum ultio severe coercenda. Neque valet ineptissimus honores servandi vitandaeque ignominiae praetextus. Vanissimus enim est atque turpissimus honos ille, qui in legis naturalis violatione consistit. Carissimus quidem vitae ipsa carior esse debet honos, qui ex divinae legis observantia desumitur, sed ex hominum arbitrio mundanisque et superbis opinionibus gloria nostra aestimari non debet.

VIII. Hominis officia, quod ad mentem et corpus, hactenus explicavimus. Superest iam, ut de statu externo pauca dicamus. Unusquisque eligere debet, quantum in se est, statum externum, seu illud vitae genus, ad quod aptus est, et in quo sese aliis utiliorem praebere potest. Et quidem quum ad nostram aliorumque perfectionem tendere debeamus, ac proinde et facultatibus nostris uti teneamur; patet, ceteris paribus eum anteponendum esse vitae statum, ad quem velut nati et a Deo ipso destinati videmur. Et

certe si quis malignam, ut ita dicam, ingenii sui naturam vincere voluerit, et illud aligere vitae genus, ad quod minime est idoneus, neque sibi neque aliis utilis erit. Ita qui stupido sunt ingenio, ad studia litteraria inepti sunt, et ad aliud vitae genus revocandi. Similiter ii, quibus desunt corporis vires, illud non debent suscipere laboriosum vitae genus, cui ferendo pares non sunt. Porro in eligendo vitae genere duo sunt observanda, ut nempe sit facultatibus nostris accommodatum, aliisque utile. Hinc licet aliquis ad aliquod vitae genus sit minus idoneus, si tamen in hoc statu sese aliis utiliorem praebere poterit; iam relicto vitae instituto, ad quod aptior est, vincere poterit maior status alterius utilitas. Ceterum nemo non intelligit, eligendum vitae genus non ex nostra voluntate ingenique facultatibus pendere, sed etiam ex aliis conditionibus plurimis, quae non sunt in nostra potestate. Quaecumque ergo de eligendo statu praescribuntur, intelligi debent dumtaxat de variis vitae institutis, quae in nostra potestate atque electione versantur. Praeterea non ex rei ipsius utilitate tantum, sed etiam ex utilitate communi aestimari debet eligendum vitae genus. Ita quamvis certissimum sit, sacrae theologiae studium ceteris omnibus et rerum dignitate et utilitate longe praestantius esse; communi tamen utilitati repugnaret, studiis theologicis deditos esse homines singulos. Exigit enim publica utilitas, ut varii sint hominum status, varia studiorum et laborum genera, quae omnia in societatis bonum tendant atque conspirent. Ex his

itaque patet, quam multa in eligendo vitae genere considerari debeant. Hinc non solum facultates nostrae in consilium adhiberi debent, sed divina voluntas adsiduis precibus imploranda. Ceterum ubi quis electo vitae instituto sese dat, omnem adhibere tenetur diligentiam, ut conditionis statusque officiis accurate satisfaciatur. Tria hominis officia erga se ipsum in hoc articulo generatim explicabimus. In his officiis positus est verus erga nosmetipsos amor, qui nihil aliud est, quam nostrae perfectionis nostrorumque officiorum amor.

ARTICVLVS II.

De officiis hominis erga alios.

I.

Quum ad nostram statusque nostri perfectionem tendere debeamus, quantum est in nostra potestate, manifestum est, nos iisdem officiis erga alios teneri, quibus erga nosmetipsos obligamur. Quia vero triplex est generatim erga nosmetipsos obligatio, nempe quod ad mentem, quod ad corpus, et tandem quod ad statum externum; patet, nos quoque erga alios hoc triplici officiorum genere urgeri. Nempe omnis adhibendus est facultatum nostrarum usus, ut ad aliorum perfectionem conferamus tum quod ad animam, tum quod ad corpus, atque etiam quod ad statum externum. Itaque non minus aliorum perfectio nobis curae cordique esse debet quam propria. Si tamen proprio officio deesse necessum sit, ut a-

liis prosis, iam aliis prodesse in tua non est potestate. Quare quum ab ea obligatione, qua erga te ipsum teneris, liberari non possis, obligatio erga alios intra iustos limites coërcenda, nempe quilibet aliis prodesse debet, quantum potest. Hinc intelligitur, quid sit amor proximi: constans est scilicet, ac perpetua voluntas aliis benefaciendi, seu aliorum perfectionem quod ad animam, corpus statumque externum, promovendi, quantum fieri potest. Igitur proximum odisse non solum non licet, sed etiam indifferenti in alios animo esse nemo debet. Satis non est, si erga alios neque amici simus neque inimici. Errant ergo plurimi, qui sibi persuadent, se abunde satisfecisse officio suo, si alios non oderint. Neque enim sufficit, hominem alteri non nocere, verum etiam requiritur, ut prosit alteri, quantum potest. Ab illa naturali obligatione erga alios nequaquam liberamur, etiamsi huic officio alii non satisfaciatur. Etenim immutabilis est obligatio, quae ex lege naturali fuit, ac proinde etiamsi aliqui homines suo erga nos officio desint, non tamen nostrae obligationi nos possumus deesse. Quare ipsos quoque inimicos odisse non licet, sed eos amare tenemur. Plerumque hominum animos occupavit perversa haec opinio, se amplius non teneri ad id faciendum, quod ab aliis non fieri vident. Hinc sese excusatos arbitrantur, si eos oderint, a quibus sese odio haberi sciunt. Verum obligationis naturalis immutabilitatem ipsi non agnoscunt. Amicitiae vocabulum ex vaga loquendi consuetudine ambiguum est. Hinc fit, ut existimaverint aliqui, id fieri nequa-

quam posse, ut nempe quis sit inimici sui amicus. Porro nullam dari repugnantiam facile patet. Amicus alterum amat, si ad illius perfectionem promovendam sese paratissimum exhibeat. Contra autem inimicus est, qui alterum odit: ex illius damno voluptatem percipit: illicque damnum inferre paratus est, ubi se dederit occasio. Si ergo alter nobis inimicus sit, minime necesse, ut in ipsum eodem simus animo affecti; immo illius perfectionem atque felicitatem velle et promovere tenemur. Probe autem distingui debet familiaris consuetudo ab amicitia; haec enim sine illa subsistere potest, Quamvis enim inimicos amare debeamus; non tamen cum ipsis familiari consuetudine coniuncti esse tenemur. Igitur confundi non debet universalis amor, quem lex naturalis praecipit, cum familiaritate privataque amicitia. Talis enim amicitia defini potest: *animorum honestate moribusque similium mutua cum caritate arcta coniunctio*. Haec amicitia afficit, ut aliorum moribus delectemur, eorumque frui cupiamus consortio. Haec amicitia dicitur *complacentia*: in morum honestate, virtute mutuisque officiis tota fundata est. At amor, quem proximo universaliter debemus, vocatur *benevolentia*, qua nempe aliis bene esse volumus. Porro quamvis amor complacentiae optimum sit et iucundissimum ad virtutem vitamque beatam adiumentum; ita tamen reprimi debet, ut totum non occupet hominem, adeo ut, amico amisso vel gravioribus calamitatibus adflicto, plane concidat animus. Atque cavendum est, ne ceteris omnibus humanitatis aut pietatis officiis et commu-

ni utilitati noceat amor nimius. Itaque sanctae et arctiores illae amicitiae fovendae quidem sunt, sed in qualibet vitae calamitate spes in Deo totaque fiducia collocari debet. Ex his patet, singulos homines amore universalis aequaliter esse prosequendos, quum omnes homines tamquam nosmetipsos amare teneamur. At fieri non potest, ut aequali amore complacentiae singulos homines complectamur. Haec enim vera amicitia ex amicorum virtute originem habet; ac proinde homines vitiis deditos, qui nulla virtutis voluptate nos adliciunt, tali amicitia diligere non possumus. Itaque alia sunt amicitiae universalis, alia privatae officia. Tenemur quidem ipsis etiam inimicis bene velle, ipsis opem ferre. At non tenemur inimicum beneficiis muneribusque cumulare: eum grati animi officiis prosequi: hunc bonorum heredem instituere: illius consortium atque familiaritatem intimo corde exoptare, aliaque id genus amicitiae argumenta praebere. Ceterum in hoc articulo de amore generali dumtaxat sermo est.

II. Primum amicitiae universalis officium est, ut in propagandis intellectualibus moralibusque virtutibus seduli simus, nostramque industriam minime desiderari patiamur. Etenim quum iisdem erga alios teneamur officiis, quibus erga nosmetipsos obligamur, propagandis aliorum virtutibus non secus ac nostris invigilare debemus. At nostrae perfectioni, quod ad virtutes intellectuales atque morales, studere tenemur; idem ergo facere debemus erga alios. Hoc principio generali continetur omne officium erga alios, quod ad animam. Neque enim

alio modo aliorum animae prodesse possumus, quam si in perficiendis animae facultatibus eos adiuvemus. Quare si virtutum intellectualium et moralium habitus quis comparavit, nihil negligere debet, ut alii, quantum fieri potest, earundem virtutum fiant participes. Captare debet, immo et quaerere occasionem, ut huic voluntati satisfaciat, quantum est in sua potestate. Contra hanc naturae legem gravissime peccant, qui soli inter alios virtutibus praesertim intellectualibus eminere volunt, suamque operam aliis denegant. Peccant eruditi, qui invidia in alios ducti, eos a solida rerum cognitione abducunt, qua ipsi carent, et qui ambitione abrepti malunt alios in ignorantia manere, quam ad perfectam rerum cognitionem pervenire, ne aliquid de sua existimatione detrahatur. Hominibus a virtute alienis placere solet aliorum ignorantia, in qua ut perseverent, perniciosissimis consiliis efficere conantur. Quia vero exempli maxima est vis atque auctoritas, in virtutum acquisitione alios exemplo docere et ad virtutis studium excitare debemus. Nullo enim alio meliori modo nostrae erga alios obligationi satisfacere possumus. Porro si contra hanc naturae legem peccant, qui culturam intellectus in aliis impediunt, multo magis rei sunt, qui virtutibus moralibus impedimentum adferunt, illarumque progressum retardant. Gravissime igitur peccant, qui sermone aut factis alios seducunt, illosque ad vitia adliciunt. Et certe si proximum graviter offendit, qui corpori vulnus aliquod infligit, multo magis proximum laedit vulnus animae inflictum. Itaque non solum

peccatum est, si agamus ut alter in vitio et errore perseveret, sed etiam a vitio et errore quemlibet revocare debemus, si id facere nobis liceat. Igitur curandum est maxime, ne aliorum animis errorem instillemus, tum quod ad virtutes intellectuales, tum praesertim quod ad virtutes morales. Quae quum ita sint, evidens est, pro erroris gravitate magis vel minus reos esse, qui temere ad docendos alios sese obtrudunt, tradendae disciplinae non satis gnari. Facile enim fieri potest, ut auditorum animos erroribus imbuant atque corrumpant. Quanti autem momenti sit haec doctrina, manifestum est maxime in virtutum moralium exercitio. Si enim alterius ignorantiam non depellas, quam poteras depellere: si errore aliquem imbuas; tibi imputanda sunt omnia, quae ex hac ignorantia vincibili proficiscuntur. Sanctissimum ergo est illud vitae institutum, quod fidei religionisque propagationi destinatum est. Neque satis laudandi sunt religiosissimi viri, qui ad exteras usque remotissimasque gentes sanctum evangelium propagare apostolico animo suscipiunt, nec sine vitae periculo, aeterna meliorique vita dignissimo. Ex his patet, quam amplissima sint nostra erga alios homines, quod ad animam, officia; singula autem persequi non licet. Haec pauca generatim exposuisse satis sit. Cetera vero ex propriis erga nosmetipsos officiis facile derivari possunt.

III. Nostra erga alios homines officia quod ad corpus, ex propria erga corpus nostrum obligatione intelliguntur. Quoniam enim corpus nostrum tueri atque servare tenemur, non solum alios

laedere non licet, salvo *iure inculpatae tutelae*, sed etiam, quantum est in nostra potestate, ad aliorum conservationem atque commoditatem conferre tenemur. Quia vero *paupertas*, *moribus*, *mors* sunt mala corporis, haec mala ab aliis avertere tenemur, quantum possumus. Igitur si quis eleemosynam pauperibus elargiri valeat; hic tenetur opem ferre indigentibus, qui semetipsos sublevare nequeunt. Neque pauperum nomine intelligi debent soli mendici, sed etiam ii, qui licet honeste vivant, nec extrema premantur egestate, carent tamen iis commodis, quae congruae eorum sustentationi atque conditioni necessaria sunt, dummodo autem sumtus non ad status superbiam, sed ad modestiae normam exigantur. Urget autem praeceptum illud naturale, praesertim in extrema necessitate, urgente morbo et instante mortis periculo. Quare peccant omnes, quibus aliorum vitae parum curae cordique est, nihilque sunt solliciti, num alii vitam conservent aut perdant: qui vitae deliciis et voluptatibus indulgent, dum alii rebus necessariis carent, et extrema urgentur penuria. Violati huius officii graviter rei sunt medici, qui medicamenta, quorum vires nesciunt, aegrotis propinant, qui tuendae valetudinis artem negligenter exercent, et huic utilissimae simulque perniciosissimae arti perficiendae nullam dant operam. Porro quum teneamur aliis opem ferre, eosque sublevare, hinc patet, rem alienam subripere nefas esse. Rei enim subreptae dominum iis privamus bonis, quae ipsi ad vitae commoditatem non solum inservire possunt, sed etiam animae statusque ex-

terni perfectionem augere. Rei alienae subreptio invito domino *furtum* appellatur, quod gravius est peccatum pro qualitate, quantitate furti, atque etiam pro ipsa domini, cui res erepta est, paupertate. Furti autem plurimae sunt species, quas deinde enumerabimus, ubi sermo erit de iustitia. Haec tantum dicta sint data occasione. Porro evidens est, restitutionis obligationem eodem praeepto contineri.

IV. Superest iam, ut nostra, quod ad statum externum, erga alios officia exponamus. Et primum quidem, si in nostra potestate sit, externus aliorum status perficiendus est, quod fieri potest consiliis aliisque plurimis, si opus fuerit, adiumentis. Verum quisquis sit externus aliorum status, neminem licet contemnere. Etenim meminisse oportet, nos eandem habere originem, ex eodem luto confictos: *omnes fratres sumus*. Si ergo quis honore, divitiis, auctoritate prae ceteris polleat; si virtutibus, ingenio aliisque animi dotibus excellentior fuerit, se ipsum ita interroget: *quid habes, quod non accepisti? Si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Itaque contumeliis atque conviciis aliquem lacessere non licet, statusque sui imperfectionem durioribus verbis reprehendere. Id ergo maxime cavendum est, ne alios in ignominiam adducamus, illorumque famam labefactemus. Igitur aliorum hominum imperfectiones atque vitia propalare licitum non est. Huic tamen legis naturalis praeeptum non est. Huic tamen legis naturalis praeeptum pro minime repugnat, ea non celari crimina, quae in republica puniri valde interest. Etenim in hoc

casu sit obligationum conflictus, atque exceptione opus est. Porro si neminem etiam vitiiis deditum infamare liceat, multo gravius peccatum erit alium calumniari, seu confictis vitiiis alteri damnum inferre. Itaque aliorum famae et existimationi consulere debemus: ex alieni status perfectione et felicitate voluptatem capere tenemur: non ita aestimare debemus statum nostrum, ut nobis solis, nihil aliis tribuendum iudicemus. Hoc vitium in hominum societate frequentissimum est. Tales videas homines literatos, qui non nisi alios sui similes magni faciunt, ceteros vilipendunt. Ita videas philosophos, qui eruditos alios nullo loco habent. Contra autem theologos videre frequens est, qui rerum philosophicarum atque mathematicarum studiosos velut frivolis rebus occupatos adspernantur. Ita videas divites et generis nobilitate claros homines, qui alios tenuioris fortunae et inferioris conditionis nihil prorsus faciunt, atque ex solis divitiis generisque nobilitate hominibus pretium statuunt, quasi nulla praeclaris animi dotibus laus debeatur. Tandem plurimos videre licet falsae pietatis nulliusque litteraturae homines, qui et literatos et nobiles velut profanos fastidiose traducunt, atque hanc quam profitentur ementitae religionis speciem unice praedicant. Ex his patet, quam iniusta esse solent nostra de aliis hominibus opinio: quam parum cognita sint vel saltem observata mutua hominum officia. Nostrae autem mutuae obligationes ad duo vulgatissima axiomata revocantur: *alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis; alteri feceris, quod tibi vis fieri:*

quae quidem duo principia sunt manifesta, quum alios velut nosmetipsos amare debeamus. Ceterum quamvis erga nosmetipsos et erga alios iisdem teneamur officiis, distingui tamen solent officia *perfecta* atque *imperfecta*. Perfecta dicuntur ea, ad quae homo perfecte et necessario obligatur. Ita *neminem laedere: unicuique quod suum est tribuere*, sunt officia perfecta. Imperfecta autem officia appellantur ea, ad quae imperfecte tantum sine coactione et ex sola virtute obligamur. Sic alterius perfectionem ac felicitatem aequae ac nostram pro virili amplificare, officium est imperfectum. Praeterea officia imperfecta non sine limitatione aliqua intelligi debent. Tenemur quidem aliorum hominum perfectionem, quod ad animam praesertim, pro viribus nostris promovere: ad vitae conservationem pro nostris facultatibus conferre. Ad quod spectat ad statum externum, non ita stricta est obligatio. Externum hominis statum fortunaeque augere, ei famam et existimationem conciliare non tenemur, si tales non sint intellectuales moralesque illius virtutes, ut tanto amore nostrisque beneficiis sese dignum praebat; immo quum nihil alicui facere debeamus, nisi quod ipsi sit utile, aliisque hominibus non noceat; hinc patet, non sine magno prudentiae usu neque temere promovendum esse externum aliorum hominum statum. Haec quidem mutua hominum officia brevius, quam par est, persecuti sumus, sed plurimae in sequentibus articulis singularim explicandae recurrent hominum obligationes.